

Monika Held toont een uitweg uit de ultieme gruwel

De schaduw die he

Roman. Hoe kun je vol voor het leven gaan als je de gruwel van Auschwitz hebt meegemaakt? De Duitse schrijfster Monica Held werpt die prangende vraag op in een aangrijpend en subtiel liefdesverhaal.

DAAN HEERMA VAN VOSS

et is misschien wel het bekendste citaat van de Duitse denker Theodor Adorno: *'Nach Auschwitz ein Gedicht zu schreiben, ist barbarisch.'* De overlevering stelt dat Adorno hiermee een verbod uitvaardigde, alsof na de Tweede Wereldoorlog niemand meer een poging mocht wagen tot lichtzinnigheid. In werkelijkheid schetste hij een door hemzelf gevreesd onvermogen. Hij vreesde dat het zoeken naar schoonheid, naar woorden, naar dubbelzinnigheden, een cynische bezigheid was geworden, nu de wereld haar donkerste, woordloze zelf had laten zien.

Het morele gezag waarmee kunstenaars en cultuurcritici (niet alleen dichters) de wereld in vroeger tijden hadden geprobeerd te vatten, lag in de as. Wat ze verder ook zouden besluiten te doen, ze moesten ten minste onderkennen dat de Holocaust het denken, de cultuur, permanent had veranderd. De Holocaust groeide uit tot het grootste literaire thema van de twintigste eeuw.

Tweelingbroer

In 1997 verscheen de Italiaanse tragikomische Auschwitz-film *La vita è bella* van Roberto Benigni. In een interview zei de acteur-regisseur toen: 'Er is ook wel gezegd: na Auschwitz is er geen leven meer mogelijk, geen liefde, alleen maar stilte. Ik begrijp dat uitgangspunt, heb er respect voor, maar ik voel toch de noodzaak om te spreken.'

Liefde en leven, dat is nu juist de inzet van *Nu de angst is verdwenen*, de vijfde roman van de in 1943 gebo-

ren Duitse schrijfster en journaliste Monika Held. 'Het waargebeurde verhaal van een liefde na Auschwitz', valt op het omslag te lezen, een wat al te sensationalistische aankondiging, voor een roman die het moet hebben van subtiliteit. De hoofdpersonen: de Weense Heiner en de Duitse Lena.

Heiner is een van de vier overlevenden van een transport van omstreeks tweeduizend gevangenen. Hij komt in Auschwitz terecht, waar hij 'werk' vindt als opsteller van doodsbberichten. Koortsachtig tikt hij door, valse doodsoorzaken verzinnend die de geallieerden niet op het spoor van de gaskamers zouden zetten. Nooit kijkt hij weg, alle verschrikkingen aanschouwt hij, met gevaar voor eigen leven staart hij naar de gezichten van de slachtoffers en van de daders.

Hij beschouwt het als zijn levens-taak om niets te vergeten. 'Veel later begreep hij dat hij op de divan zijn zeer persoonlijke Heiner-therapie had gevonden: vriendschap met Auschwitz. Hij adopteerde het verleden, maakte het tot zijn tweelingbroer, de schaduw die hem volgde op straat, met hem meeging naar de supermarkt, naast hem op het terras zat, hem 's nachts en in zijn dromen volgde. Wie Heiners vriend wilde zijn, kreeg zijn tweelingbroer erbij.'

Het lijkt op wat kolonel Kurtz zegt aan het slot van *Apocalypse Now*: de enige manier om vrede te hebben met datgene wat niet geaccepteerd kan worden, is een vriendschap ermee aangaan. Hij sluit een vriendschap met de gruwel, omdat hij er anders aan onderdoor zou zijn gegaan.

el, omdat hij er anders aan onderdoor zou zijn gegaan.

Sinds de oorlog is afgelopen, draagt Heiner een metalen blik bij zich, wachtend op iemand die hem de onvermijdelijke vraag stelt wat erin zit. As, antwoordt Heiner dan. De Auschwitz-as van mijn vrienden. Heiner geniet van de stilte die dan aanbreekt, niet omdat deze hem genoeg doet, maar omdat het betekent dat hij, tenminste voor even, zijn werk heeft gedaan: hij heeft herinnerd, en anderen laten herinneren.

Onmogelijke situatie

Twintig jaar later, in 1965, blijken al Heiners herinneringen nut te hebben; hij is een belangrijke getuige bij het Auschwitzproces. Hij ontmoet de veel jongere vertaalster Lena, die onmiddellijk vertederd raakt door deze broze, kwetsbare man. Zij begrijpt hem niet, is nieuwsgierig, maakt hem aan het lachen.

De liefdesgeschiedenis in *Nu de angst is verdwenen* is

